

17. Yüzyıl Divan Edebiyatı Sahnesi

Bir Altın Çağın Şairleri, Yazarları ve Akımları

NotebookLM

Bir Edebiyat Devi Asrı

17. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nda sanat ve düşüncenin yeniden şekillendiği, edebi birikimin zirveye ulaştığı bir dönemdir. Bu sahnede, şiir öveletemelişde şiir felsefi derinlik ve teknik ustalıkta yeni ufuklar açarken; tarih, gezi ve toplumsal eleştiri gibi alanlarda nesir (düzyazı) daha önce hiç olmadığı kadar önem kazanmıştır. Bu sunum, bu dinamik çağın başrol oyuncularını ve edebiyat dünyasına yön veren akımlarını keşfe çıkıyor.

NotebookLM

Şiirde İki Büyük Akım: Hikmet ve Hayal

HİKEMÎ TARZ (Hâkimane Şiir)

Özellikleri:

- Düşünceyi esas alır. Amacı düşündürmek ve öğüt vermektir.
- Devrin sosyal ve ahlaki bozukluklarını eleştirir.
- Atasözleri ve bilgece söyleyişler içerir.

Anahtar Kelimeler:

Düşünce • Öğüt • Toplumsal Eleştiri • Didaktik

SEBK-İ HİNDÎ (Hint Üslubu)

Özellikleri:

- Anlam derinliğine ve iç ahenge önem verir.
- Karmaşık hayaller, alışılmamış mecazlar ve ince metaforlar kullanır.
- Dili ağır ve sanatlıdır.

Anahtar Kelimeler:

Hayal • Anlam Derinliği • Sanatlı Dil • İç Ahenk

NotebookLM

Hikemî Ekolün Kurucusu: NÂBÎ (1642-1712)

Unvan: "Şeyhü'ş Şuara" (Şairlerin Şeyhi)

Edebi Kişiliği

- Duygudan çok düşünceye önem veren, didaktik şiirin öncüsüdür.
- Eserlerinde sosyal ve ahlaki bozuklukları eleştirmiş, gündelik sorunlara çözüm üreten, öğüt veren bir anlayışı benimsemiştir.
- Hem manzum hem mensur eserler vermiştir. Manzum eserlerinde sade, mensur eserlerinde süslü bir dil eserlerinde süslü bir dil kullanmıştır.

Başyapıtları

- **Hayriyye:** Oğlu Ebulhayr Mehmet için yazdığı, öğütler içeren didaktik mesnevi. Nasihatnâme türünün en başarılı örneğidir.
- **Türkçe Divan:** Edebi kişiliğini ve düşüncelerini ortaya koyduğu en hacimli eseridir.

Önemli Not: "Nâbî, şiiri duygudan düşünceye taşıyarak bir nesle yol göstermiştir."

NotebookLM

Anlam Derinliğinin Öncüsü: NÂİLÎ-İ KADİM (1611-1666)

Edebi Kişiliği

- Sebk-i Hindî akımının Türk edebiyatındaki ilk büyük temsilcisidir.
- Dış güzellikten çok, iç ahenge ve anlam derinliğine önem vermiştir. Dili ağır ve sanatlıdır.
- Sözcük seçiminde bir kuyumcu titizliği göstermiştir. Şiirleri genellikle tasavvufi ve âşıkane gazellerden oluşur.

Yenilikçi Yönü

Bestelenmeye müsait musammatları ile Türk şiirinin ilk "şarkı" şairi kabul edilir.

İmza İfadesi

Divan'ında mahlasını 28 defa "Nâilî-i zâr" (inleyen, ağlayan Nâilî) olarak kullanarak şiirindeki ıstırap ve melankoliye işaret etmiştir.

Tek Eseri: *Divan*

NotebookLM

İki Ekolün İzinde: Rubainin Ustalığı ve Tasavvufi Hayaller

AZMÎZÂDE HÂLETÎ (1569-1630)

⚖ Okul: Hikemî Tarz

Kimliği: "Hayyâm-ı Rûm" (Anadolu'nun Ömer Hayyam'ı). Rubai türünü meslek edinen tek 17. yüzyıl şairidir
edinen tek 17. yüzyıl şairidir.

Üslubu: Crimson Cormorant Garamond
Rubaileriyle hikemî tarzın gelişmesine katkıda bulunmuştur. Şiirlerinde tasavvufi aşk, hüzün ve karamsarlık hakimdir.

Eserleri: Crimson Cormorant Garamond
Rubâiyyât, Divan, Sâkinâme

NEŞÂTÎ (1623-1674)

💎 Okul: Sebk-i Hindî

Kimliği: Crimson Cormorant Garamond
Nâilî'den sonra akımın en başarılı temsilcilerindendir.

Üslubu: Crimson Cormorant Garamond
Anlam zenginliği olan, hayallerle süslü tasavvufi gazeller kaleme almıştır.

Eserleri: Crimson Cormorant Garamond
Divan, Hilye-i Enbiya, Edirne Şehrengizi

NotebookLM

Övgü ve Yerginin Zirvesi: NEF'Î (ö. 1635)

Edebi Kimliği

- Divan şiirinin en büyük övgü (kaside) ve yergi (hiciv) şairidir.
- Korkusuz, sanatlı ve görkemli bir dil kullanmıştır. Fahriyelerinde kendini İran şairlerinden üstün görmüştür.
- Tekniği sağlam, kusursuz söyleyişe önem veren şiirler yazmıştır.

Başyapıtı

- **Sihâm-ı Kazâ (Kader Okları):** Türk edebiyatında hiciv türünün en önemli eseridir. Nükteli yergilerin yanında sövgüye varan ifadeler de içerir.

Trajik Sonu

IV. Murat'ın emrine rağmen Sadrazam Bayram Paşa'yı hicvettiği için sarayın odunluğunda boğdurularak öldürülmüştür.

NotebookLM

Kâfir ve Müftü: İki Ustanın Şiirle Atışması

Şeyhülislam Yahyâ, Nef'î için der ki:

> *"Şimdi hayli sühanverân içre*
> *Nef'î manendi var mı bir şair*
> *Sözleri seba'-i mu'allakadır*
> *İmriü'l-Kays kendidür kâfir"*

(Günümüz Türkçesiyle: "Şimdi bir sürü söz ustası arasında Nef'î'nin benzeri bir şair var mı? Sözleri Kâbe duvarına asılan yedi şiir gibidir; o, kâfir şair İmriü'l-Kays'ın ta kendisidir.")

Nef'î'nin Cevabı:

> *"Bize kâfir demiş müftî efendi*
> *Tutalum ben ana diyem müselmân*
> *Varıldıkta yarın rûz-ı cezâya*
> *İkimiz de çıkaruz anda yalan"*

(Günümüz Türkçesiyle: "Müftü Efendi bize kâfir demiş. Varsayalım ben de ona Müslüman diyeyim. Yarın mahşer gününe varıldığında, ikimiz de yalancı çıkarız.")

Bu atışma, dönemin edebi ve entelektüel ortamının canlılığını ve iki şairin keskin zekasını ortaya koyar.

NotebookLM

Rindâne Gazelin Zarafeti: ŞEYHÜLİSLAM YAHYÂ (1580-1652)

Edebi Kimliği

- Gazel üstatlarından kabul edilir. Zevk ve eğlenceyi kalenderâne bir üslupla şiire yansıtmıştır.
- Şiirlerinde sade, akıcı bir İstanbul Türkçesi kullanmıştır. Anlam derinliğinden çok musikiye ve akıcılığa önem vermiştir.
- Nedîm ve Şeyh Galip gibi ustaları etkilemiştir. Gazellerinin bir kısmı bestelenmiştir.

Kimliğindeki Tezat

Şeyhülislam olmasına rağmen şiirlerinde din dışı, rindâne ve âşıkâne konulara yer vermesiyle tanınır.

Eseri: *Divan*

NotebookLM

Nesir Çağı: Düzyazının Yükselişi

17. yüzyıl sadece şiirin değil, aynı zamanda nesrin de altın çağıdır. Bu dönemde düzyazı, basit bir iletişim aracı olmaktan çıkıp tarih, coğrafya, bibliyografya, seyahat ve sanat alanlarında edebi bir güç kazanmıştır. Dönemin yazarları, Osmanlı düşünce dünyasının ufkunu genişleten anıtsal eserler kaleme almışlardır.

Öne Çıkan Nesir Türleri:

Tarih (Vakanüvislik) • Seyahatnâme • Bibliyografya • Siyasetnâme • Sanatlı Nesir (Münşeat)

NotebookLM

Bilginin ve Tarihin Bekçileri

KÂTİB ÇELEBÎ (1609-1657)

Kimliği: Batı'da 'Hacı Kalfa' olarak tanınan, 17. yüzyılın en büyük bilginidir. Tarih, coğrafya, bibliyografya gibi birçok alanda 20'nin üzerinde eser vermiştir.

Başyapıtları:

- ***Keşfü'z-Zünûn*:** 10 binden fazla yazar hakkında bilgi veren anıtsal bir bibliyografya.
- ***Cihannümâ*:** Batılı kaynakları da kullanarak hazırladığı modern bir coğrafya kitabı.
- ***Tuhfetü'l-Kibar fi Esfari'l-Bihar*:** Osmanlı denizcilik tarihi üzerine yazılmış ilk eser.

NAÎMÂ (1655-1716)

Kimliği: Osmanlı Devleti'nin ilk resmî tarihçisi, yani 'vakanüvis'idir.

Üslubu: 'Orta nesir' olarak tabir edilen, dönemine göre nispeten sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır.

Başyapıtı: ***Naîmâ Tarihi***; 1592-1659 yılları arasındaki olayları kronolojik olarak anlatan 6 ciltlik eser.

NotebookLM

Gözlem ve Anlatının Büyüsü: EVLİYA ÇELEBİ (1611-1682)

Edebi Kişiliği

- Mizaha yatkın, meraklı, nüktedan ve bazen mübalağalı bir anlatıcıdır.
- Üslubu, yer yer secilerle süslenmiş, samimi ve akıcı 'orta nesir' örneğidir.

Yolculuğun Başlangıcı

Meşhur rüyasında Hz. Peygamber'den 'Şefaat yâ Resulallah' diyecekken dilinin sürçüp 'Seyahat yâ Resulallah' demesini, 40 yılı aşan yolculuklarının ilahi bir işareti olarak kabul eder.

Anıtsal Eseri

***Seyahatnâme*:** 10 ciltten oluşan bu dev eser, sadece Türk gezi edebiyatının değil, bütün Türk nesrinin en önemli eserlerindendir. 17. yüzyıl Osmanlı coğrafyası ve komşu ülkeler hakkında eşsiz bir bilgi hazinesidir.

NotebookLM

Sanatlı Nesrin Temsilcileri: VEYSÎ & NERGÎSÎ

Akım: "Süslü Nesir" ("üslûb-ı müzeyyen"), belagat sanatlarının ve uzun, zincirleme tamlamaların yoğun olarak kullanıldığı, anlaşılmaktan çok estetik zevk vermeyi amaçlayan düzyazı tarzı.

Temsilciler

- **Veysî (1561-1628):** Sanatlı nesrin en güzel örneklerini vermiştir. En tanınmış eserleri, Hz.Peygamber'in hayatını anlattığı *Siyer-i Veysî* ve Sultan I. Ahmet ile Büyük İskender arasında geçen rüya-diyalog formundaki siyasetnâme olan *Hâbnâme*'dir.
- **Nergîsî (1592-1635):** Veysî'nin etkisinde kalarak üslubu daha da ileri götürmüştür.

Büyük Yenilik

Nergîsî, geleneksel olarak beş mesneviden oluşan 'hamse' formunu nesirle yazarak edebiyat tarihinde bir ilke imza atmış ve **ilk mensur hamseyi** oluşturmuştur. (Eserleri: *Nihalistan*, *Meşakku'l-Uşşak* vb.)

NotebookLM

Mesnevi Geleneğinin Usta Anlatıcısı: NEV'Î-ZÂDE ATÂÎ (1583-1635)

Edebi Kimliği

- 17. yüzyılın önde gelen mesnevi şairlerindendir ve "Hamse" sahibidir.
- Hem manzum hem de mensur eserler vermiştir.

Tarzındaki Farklılık

- Klasik aşk hikâyelerinden uzak durmuş, mesnevilerinde gündelik hayatla ilişkili konulara yer vermiştir.
- İstanbul'daki maskaralar, soğuk latife yapanlar, âşıklar ve cömertler gibi yerel ve gerçekçi konuları işlemiştir.

Başyapıtları

- **Hamse:** Beş mesneviden oluşan eseri. Özellikle içindeki Âlemnümâ (Sâkinâme) adlı mesnevisiyle tanınır.
- **Hadâiku'l-Hakâik:** Şeyhler, ilim adamları ve şairler hakkında bilgi veren önemli bir biyografi eseridir.

NotebookLM

17. Yüzyılın Mirası: Edebiyat Sahnesinde Kalan İzler

Şiirde Yenilikçi Ekoller

Hikemî Tarz (düşünce) ve Sebk-i Hindî (hayal), şiirin dilini ve hedeflerini kalıcı olarak değiştirmiştir.

Klasik Formların Zirvesi

Gazel (Şeyhülislam Yahyâ) ve kaside (Nef'î) gibi klasik nazım biçimleri, bu yüzyılda teknik ve estetik açıdan en olgun seviyelerine ulaşmıştır.

Nesrin Altın Çağı

Düzyazı; Kâtib Çelebi, Evliya Çelebi ve Naîmâ gibi ustaların elinde tarih, bilim ve sanat için birincil bir ifade aracına dönüşmüştür.

Gerçekçi ve Yerel Bakış

Atâî ve Evliya Çelebi gibi isimler, eserlerinde klasik konulardan sıyrılarak çağdaş yaşamın ve yerel hayatın ayrıntılarına odaklanmıştır.

17. yüzyılın devleri, kendilerinden sonraki nesiller için hem aşılması gereken bir zirve hem de ilham alınacak zengin bir kaynak bırakmıştır.

NotebookLM